

<https://doi.org/10.62837/2026.3.266>

XƏYAL VÜQAR QIZI ƏSGƏRLİ
AMEA İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
Bakı ş., H.Cavid pr.,31
khayal.asgarli.94@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-5113-1583>

KARAIM DİLİNİN KRİM DİALEKTİNDƏ ALINMA LEKSİKANIN MƏNŞƏYİ VƏ İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə qırçaq qrupu türk dilləri arasında yer alan karaim dilinin Krım dialektində işlənən alınma sözlər tədqiq olunmuşdur. Bu dilin leksik qatında şərq dillərindən ərəb, fars xüsusilə ibri dilinin güclü təsiri aydın şəkildə müşahidə olunur. Bununla yanaşı, dialektə Avropa mənşəli alınmalar da diqqəti cəlb edir. Bu dialektə aid nümunələrdə sinonim sözlərin həm türk mənşəli, həm də alınma sözlərlə ifadə edilməsi dilin tarixi inkişafı və dil əlaqələrinin güclü olması ilə izah oluna bilər.

Karaim dilinin lüğət tərkibində alınma sözlərə nəzər saldıqda məlum olur ki, yəhudi mənşəli leksika dini düşüncə, ərəb və fars dillərinə məxsus leksika mədəni təsirin göstəriciləridir. Avropa mənşəli alınmalar isə sosial, eyni zamanda qismən də coğrafi yaxınlıqla əlaqələndirilə bilər.

Tədqiqatın əsas məqsədi Krım dialektində alınma leksikanın mənşəyinə görə sistemləşdirilməsi və dildə yaratdığı təsiri müəyyən etməkdir. Araşdırma zamanı əldə edilən nəticələr bu dialektin leksik qatını karaim dilinin digər dialektləri ilə müqayisəli şəkildə təhlil etmək baxımından əhəmiyyət daşıyır, bu istiqamətdə tədqiqatlar aparmaq üçün böyük zəmin yaradır.

Açar sözlər: karaim dili, leksika, ibri dili, alınma sözlər, dini terminlər, ərəb dili.

Giriş. Karaim dili qədim türk leksik qatını özündə ən çox mühafizə edən türk dillərindən biri hesab oluna bilər. İstisnasız bu dildə alınma sözlər dilin lüğət tərkibində özünə xüsusi yer qazanmışdır. Bütün dillərdə alınma terminlər dilin zənginləşmə yollarından biri hesab olunur. Cəmiyyətin inkişafı dillərarası əlaqəni artırır, bu da öz növbəsində dildə alınma leksikanın istifadəsini qarşısı alınmaz prosesə çevirir. Alınma sözlər dilə keçərkən həmin dilin fonetik xüsusiyyətlərinə uyğunlaşır, əksi baş verdikdə dildə işləklilik qazana bilmir. Dilə daxil olan termin sonrakı mərhələdə öz semantikasından qismən uzaqlaşa da bilər.

Türk dillərinin bir çoxunun lüğət tərkibinə nəzər saldıqda məlum olur ki, bu dillərə keçən alınma terminlər arasında şərq dillərindən keçən sözlər böyük üstünlüyə malikdir. Xüsusilə dinin, mədəniyyətin təsiri, eləcə də istila, siyasi və coğrafi amillər bu dillərə ərəb və fars dillərindən keçən sözlərin üstünlük qazanmasına səbəb

olmuşdur. Karaim dilində də böyük miqdarda ərəb və fars alınmaları mövcuddur. Digər türk dillərindən fərqli olaraq bu dilə həmçinin ibri dilindən alınmaların keçməsi də zəruri olmuşdur. *“Təhlükədə olan karaimcənin lüğət tərkibinə nəzər salındıqda qədim türkcənin izlərini daşımaqla bərabər oğuzcanın böyük ölçüdə karaimcəyə təsir etdiyi görülür. Bundan əlavə, dini amillər səbəbi ilə ibri dili, mədəni əlaqələr nəticəsində ərəb və farsca, sosial və coğrafi amillər nəticəsində slavyan dilləri, elmi ehtiyac səbəbindən Avropa dilləri karaim dilinin lüğət tərkibinə birbaşa təsir edən dillərdir.”* (9, s. 163)

Türk dillərinin qıpçaq qrupuna daxil olan karaim dilinin tarixən üç dialekti mövcud olmuşdur: Trakay, Qaliç və Krım dialektləri. Bu dialektlərin hər birinin özünəməxsus dil xüsusiyyətləri vardır. Krım dialekti digərlərinə nisbətən tük dilinin qanunauyğunluqlarını özündə mühafizə etməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Bu dialektə məxsus mətnlərin böyük hissəsinin ibri qrafikası ilə yazılması, həmçinin dil daşıyıcılarının Krım tatarları ilə qonşuluq münasibətləri dilin müxtəlif qatlarında fərqli xüsusiyyətlər qazanmasına səbəb olmuşdur. *“Qıpçaq türkcəsinin bir qolu olan karaim türkcəsi, qədim türk dilinin izlərini daşımaqla yanaşı, coğrafi yaxınlıq və qonşuluq nəticəsində oğuz türkcəsi ilə də qarşılıqlı təsirə məruz qalmışdır; lakin tarixi quruluşuna uyğun şəkildə söz ehtiyatını qoruyaraq bu günə qədər davam etmişdir. Karay türkcəsinin leksik tərkibində, digər türk ləhcələrində olduğu kimi, müxtəlif dillərdən alınmış çoxsaylı sözlər mövcuddur.”* (7, s. 80)

Tədqiqata cəlb etdiyimiz mənbələrdə bu dilə məxsus dini leksikanın böyük qisminin ibri mənşəli sözlərdən təşkil olunduğunu görmək mümkündür. Buna səbəb karaimlərin yəhudilərə məxsus Musəvilik dininin bir qolu olan Karaizmə inanması və Tövrətə dini kitab olaraq qəbul etməsidir. Digər amillərdən biri isə uzun illər ərzində karaimlər öz yazılarında ibri qrafikasından istifadə etməsidir. Digər şərq dillərindən olan ərəb və fars dillərinin təsiri də bu dilin leksik qatında müşahidə olunur. Karaimlərin əsrlər boyu müsəlman türk xalqları ilə sıx əlaqələrinin olması bu təsirin əsas səbəbi kimi göstərilə bilər.

Karaim türkcəsinin lüğət tərkibində alınma leksikanın nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, bu dildə Şərq alınmaları Avropa mənşəli alınmalara nisbətən üstün mövqedədir. Türk dillərinin bir çoxunda ərəb mənşəli leksik vahidlərin varlığı İslam dininin təsiri ilə izah oluna bilər. Karaim dilində isə vəziyyət bir qədər fərqlidir, çünki onlar digər müsəlman türklərindən fərqli olaraq İslam dinini qəbul etməmişlər. Bu səbəbdən dildə mövcud olan ərəb mənşəli alınmaların işlənmə xüsusiyyətlərinin tədqiqi türkoloji tədqiqatlar üçün əhəmiyyətlidir. Dildə özünü göstərən bu alınmaların əsas səbəbi karaimlərin Krımda yaşayan müsəlman türklərlə qarşılıqlı əlaqələrin, mədəni və sosial münasibətin nəticəsi kimi izah oluna bilər. (4, s. 16). Həm ərəb mənşəli ümumişlək sözlər, həm də dini terminlər dildə özünəməxsus yer tutmuşdur. Dilin leksik qatında fars mənşəli alınmalar da müşahidə olunur. *“Karaim dilinin söz varlığı qədim türk dili dövründən bəri yaşadılan türk sözləri (yer sub*

'vətən') ilə yanaşı, qıpçaqca və oğuzca (kibik 'kimi', körə 'görə', uçuz 'ucuz') ünsürlərlə zəngindir. Tarix boyu qarşılıqlı təsirdə olduqları ərəb (kabul 'qəbul') və fars (terecü 'pəncərə', bezirgan 'tacir') sözləri ilə yanaşı, yəhudiliklə bağlı olaraq ibri (alhem 'müqəddəs ruh', debexa 'qurban, xeyir') mənşəli sözlər də karaim dilində yer alır. XV əsrin əvvəllərindən etibarən isə slavyan dillərindən (peç 'soba', osmak 'metal pul') də sözlər alınmışdır." (6, s.212).

Ərəb dilindən keçən alınmalar. Ümumişlək sözlər: Acayıp (qəribə), adalet, aded, adet, adu (düşmən), afiyyət (sağlıq), ağyar (yad), ahali, axır, aht (əhd), ahret, ahsen (çox gözəl), ahval, aqibet, aksi (tərs), alem, asil (soy), asker, asm (düşman), asman (göyüzü), aşuq, ayan, badehu (ondan sonra), bafir (bol, çox), bahzun (üzgün), baqi (qalıcı), beyt, bugze (kin, nifrət), cevir (əziyyət, cəfa), cila (parlaq), cürüm (xəta), divan (böyük məclis), ehtiqat, exvan (yaxın dost), elem (acı, kədər), faqir (yoxsul), fani, felek, fena, qazne (xəzinə), gexar (qəhr, acı), gilaf (yalan), ğam (qəm), ğani(zəngin), habib (sevgili), halayıq (kölə qadın), hatem (məhür), helva, hicap (utanc),huma (dövlət quşu, səadət), xaf (zülm, haqsızlıq), xalef (yalan), kamer (ay), kerem (yaxşılıq), lisan (dil), mecal (güc, qüvvət), mezar, kebab, kasap (qəssab), hayal (xəyal), xazna (xəzinə), xeküm (həkim), surat (sifət), tencere (qazan), zerzele (zəlzələ) və s. (4).

Bəzən eyni məna bir neçə fərqli ərəb mənşəli sözlə ifadə olunur. Məsələn "düşmən" mənasında *asm*, *adu*, *hasım* və *duşman* sözlərinə mətnlərdə rast gəlinir, bu leksik vahidlər arasında daha çox *duşman* sözü işləklik qazana bilmişdir (5). Daha sonra "qəm, kədər" mənasında *elem*, *gexar* və *ğam* sözləri də mətnlərin dilində işlənir, *ğam* sözü isə işlənmə çoxluğuna görə üstün mövqedədir.

Ərəb mənşəli dini leksika. Billahi, cami, cehennem, celali (Allaha aid), cenan (cənnətlər), cennet, cin, dua, ehsan, evliya, hac (Həcc ziyarəti), Haq (Allah), ibadət, ilahi, imam, iman, İslam, kenesa (karaim türklərinin ibadət yeri), Kerim (Allahın adlarından), qadir (dua), qiyamet, Quran, qurban, mahşer, mevla (tanrı), mömin və s. Allah sözü ilə bağlı ifadələr mətnlərin dilində üstünlük təşkil edir: *Allaha emanet ol*, *Allah göstürme*, *Allah qolay getir*, *Allah musafiri*, *Allah selamet ver* və s.

Fars dilindən keçən alınmalar. Abdez (dəstəmaz), aşkara (aşkar), aşna (tanış), atəş, azat, bade, bahar, baht, bazar, bazırğan (tacir), baztan (bazar), biçare, bizar, cadu, ciger (ürək, iç), cilve (naz), çapraz (çarpaz), çarşı (bazar), çenebaz (çox danışan), çeşmə, fidan, dem (zaman), dilbed (sevgili), divane, dubara (hiylə, kələk), dudu (tutuquşu), gar (qazanc), hercayı(vəfasız), hezar (min), hun (qan), hüinkar (padşah), xab (yuxu), xup (gözəl, xoş), leb (dodaq), mah (ay), nam və s. (4). Fars mənşəli dini terminlər də dilin leksik qatında qismən mövcudluğu müşahidə olunur. Məsələn, *hoca* (dini rəhbər, mədrəsədə dərs deyən müəllim), *Xuda* (Tanrı), *namaz*, *peyğambər*, *qoz*, *laf* (söz), *terece* (pencere), *menger* (məgər), *mum* (şam), *naz*, *şorba*, *zincil* (zəncir), *kervan*, *dost*, *zexer* (zəhər), *suma* (sima), *incey* (əncir), *kervan* (karvan), *keman* (kaman), *xayva* (heyva), *ciyiz* (cehiz)

İbri dilindən keçən alınmalar. Tədqiq etdiyimiz mətnlərdə ibri dilinin karaim türkcəsinin fonetik, leksik eyni zamanda, qrammatik quruluşuna əhəmiyyətli təsir etdiyi müşahidə olunur. Xalqın adına çevrilən karaim sözünün ibri mənşəli “likro” (korey-oxuyuram) feilindən yaranması da bu təsirin bariz şəkildə göstəricisidir. Bu dilin lüğət tərkibinə bir çox ibri mənşəli sözlər keçmişdir: *Adonay* (Allah), *ola* (qurban), *haq* (bayram), *qadoş* (müqəddəs), *navi* (peyğəmbər), *miçva* (Tanrının əmri), *midraş* (dini məktəb), *hexal* (nəzir daşı), *qodeş* (müqəddəs), *tefila* (dua), *haxam ola* (qurban), *minxa* (qurban), *hazzan* (dini lider), *alxem* (müqəddəs ruh) və s. Lüğət tərkibində ibri dilinə məxsus dini terminlər ilə yanaşı ümumişlək sözlər də üstünlük təşkil edir. Məsələn, *niftar* (ölmək), *maase* (hekayə), *qavanna* (niyyət), *moed* (bayram), *qetoret* (tüstü), *mabul* (sel), *keruv* (mələk), *midbar* (çöl), *qibbor* (güclü adam, qəhrəman), *maçça* (mayasız çörək), *naval* (axmaq), *şıra* (mahnı), *qalut* (sürgün, qürbət), *qoy* (xalq), *avan* (günah), *mattana* (cehiz), *şulxan* (masa), *midda* (ölçü), *kavod* (hörmət), *yodya* (bilmək) və s.

Qılcı məcmuəsinin 204-291-ci səhifələri arasında yer alan biri “Çuf Devaş” **דבש צוף** adlı hissə karaimlərin müqəddəs hesab etdikləri Tövratin beş kitabının xülasəsini özündə birləşdirən bir əsərdir. Birinci kitab *Sefer Breşit* **ספר בראשית** (Yaradılış), ikincisi *Sefer Şemot* **ספר שמות** (Çıxış), üçüncüsü *Sefer Vayikra* **ספר ויקרא** (Levililər), dördüncüsü *Sefer Bemidbar* **ספר במדבר** (Saylar) və sonuncusu *Sefer Dvarim* **ספר דברים** (Qanunun təkrarı) adlanır.

“Çuf Devaş” ibri dilində “*bal pətəyi*” deməkdir. Bu əsər Mordehay Şelomo Kazaz tərəfindən XVIII əsrin sonlarında yazıya alınıb və 1835-ci ildə nəşr edilmişdir. Məcmuənin bu hissəsi ibri mənşəli sözlərlə zəngindir (1). Xüsusilə, bu hissədə nikkudlardan istifadə əlyazmanın daha rahat və dəqiq oxunmasına şərait yaradır. Əsər mövcud dini mətnlərin karaim dilində xülasəsi olduğu üçün bəzi sözlər elə ibri dilində olduğu kimi verilmişdir: *kavod* **כבוד** (hörmət), *açeret* **עצרת** (müqəddəs yığıncaq), *şevax* **שבח** (tərif), *xasid* **חסיד** (dindar), *mabul* **מבול** (sel, tufan), *beraxa* **ברכה** (alqış, bərəkət), *qadoş* **קדוש** (müqəddəs), *miqdaş* **מקדש** (müqəddəs yer), *maçseva* **מצבה** (sütun), *mişkan* **משכן** (çadır, məskən), *kapara* **כפרה** (tövbə), *moed* **מועד** (bayram), *şulxan* **שולחן** (masa), *menora* **מנורה** (şamdan), *qetoret* **קטרת** (buxur), *minxa* **מנחה** (qurban), *mişpaxa* **משפחה** (ailə), *roçeax* **רוצח** (qatil), *qibor* **גבור** (cəsur), *ha talmid* **התלמיד** (tələbə), *keniğun* **כנגון** (“türkü” xalq mahnısı), *nişlam* (tamam), *qoy* **גוי** (xalq, millət yəhudi olmayan) və s. (1, s. 200-245)

Mətnlərin dilində yəhudilərə məxsus onomastik vahidlər də müşahidə olunur: *Paran* **פארן** (dağ adı), *Xaserot* **חצרות** (yer adı), *Kadeş* **קדש** (yer adı), *Hor* **הר החר** (dağ adı), *Moab* **מואב** (yer adı), *Amori* **אמרי** (yer adı), *Sihon* **סיחון** (şəxs adı), *Oq* **עוג** (şəxs adı), *midyan* **מידן** (xalq adı), *Yarden* **ירדן** (bulaq adı), *Siyon* **ציון** (yer adı), *Har Nevo* **הר נבו** (Nevo dağı), *Seir* **שעיר** (dağ adı), *Yeşurun* **ישורן** (yer adı), *Ruven* **ראובן** (şəxs adı), *Şimon* **שמעון** (şəxs adı), *Qılqal* **גלגל** (yer adı), et-ereç *Kenan* **את-ארץ כנען** (Kənan ölkəsi) və s. (1, s. 560)

Eyni zamanda yəhudilərə məxsus dini bayram, gün və ay adları, həmçinin tanrı adları da karaim dilinin lüğət tərkibinə daxil olmuşdur: *hag* (bayram), *Şabbat*, *Pesax*, *Purim*, *Xaşem* (tanrı), *Aşmeday* (cinlər padşahı), *hazzan* (dini rəhbər), *Rabban*, *Adar* (yəhudi təqviminin 6. ya da 12. adı), *Yom a* (bazar ertəsi), *Yom g* (çərşənbə axşamı), *Yom h* (cümə axşamı), *Yom şişi* (cümə), *Yom v* (cümə), *Sefirat haomer* (Sefirat bayramı), *Terua* (Yeni il bayramı), *Xaq ha sukkot* (Çardaqlar bayramı), *Simxat Tora* (Tövrat sevinci bayramı), *Kipur günü* (təşəkkür və tövbə günü) və s.

Qılcı məcmuəsində rast gəlinən bu leksik vahidlərə nümunələr əsasında nəzər salaq: “*Qırğıncı yılda adarda vaqıt ki ecel geldi.*” (1, s. 235); “*Anam qardaşlarım her şabbat zeherim aytsın.*” (1, s. 82); “*Onuncı gün kippurdur, oruc tutulsun.*” (1, s. 224); *Simxat Tora etmeli ve allaha yalvarmalı, yerimize getirsin.* (1, s. 224).

Avropa mənşəli alınmalar. Şərq dilləri ilə yanaşı slavyan dilləri də karaim dilinin fonetik, morfoloji, sintaktik və leksik səviyyələrinə birbaşa və çoxşaxəli təsir göstərmişdir. Bundan əlavə, ibrat, ərəb və fars dillərinin intensiv təsiri müşahidə olunsa da, rus, yunan, italyan, fransız, monqol və arami dillərindən az miqdarda alınmalar vardır.

“Alınma sözlər arasında slavyan mənşəli vahidlərin daha geniş yayılması, karaimlərin daha çox slavyan xalqları ilə sıx təmasda olmaları ilə izah edilə bilər. Belə ki, rus, polyak, ukrayna, bolqar və belarus dillərini əhatə edən slavyan dilləri ailəsi bu qarşılıqlı əlaqələr nəticəsində karaim dilinin leksik tərkibində mühüm yer tutmuşdur.” (8, s. 28).

Slavyan mənşəli alınmalar. *Antik* (антик), *baraş* /*baraşek* (барашек) “quzu”, *barışna* (барышня) “xanım”, *biranenos* (броненосец) “zirehli gəmi”, *bilet* (билет), *deputat* (депутат), *dilijan* (дилижанс) “fayton”, *diraqun* “süvari”, *duxovni* “ruhani”, *duma*, *fabrika*, *familiya*, *fonar*, *forma*, *qlava*, *quvardiya*, *xolera*, *isteken*, *izbor*, *izvozçik*, *kepiste* “kələm”, *kepik* (rus.) “qəpik”, () *kepik*, *soldat* (əsgər), *retsep* “resept”, *zakon* “qanun”, *zapasnoy* “ehtiyat”, *tarelka* “boşqab”, *kniqa* “kitab”, *zontik* “çətir” və s. (2)

Monqol mənşəli sözlər: *batır* (bahadır), *ceylan* (ahu), *maxta* (öymək), *maral*, *toxta* “durmaq, dayanmaq”, *kuda* “quda”, *çirey* “çöhrə, sima”, *cıda* “dözmək”, *asra* “bəsləmək, saxlamaq”, ; Yunan mənşəli sözlər : *fener*, *anaqtar* “açar”, *giraz* (gilas), *gümrik*, *ğuntura* “ayaqqabı”, *kümes* “hin, qəfəs”, *sandal*, *sandıq*, *alay* “hərbi termin”; İtalyan mənşəli sözlər: *bomba*, *forma*, *kapitan*; *furun* “soba” və s. “İtalyancadan keçən sözlərin yalnız Krım dialektində istifadə olunması, Krımın dəniz ticarətində mühüm mərkəz olduğunu və bu vəziyyətin Krım - İtaliya əlaqələri ilə izah edilə biləcəyi ehtimalını ortaya qoyur.” (9, s. 161)

Nəticə. Karaim dilinə alınma sözlərin daxilolma səbəblərinin təhlili göstərir ki, bu proses iki əsas amillə şərtlənir. Belə ki, dini dünyagörüş və ibadət praktikalarının həyata keçirilməsi məqsədilə xarici dillərdə qələmə alınmış mənbələrə intensiv

müraciət edilməsi, eləcə də karaimlərin məskunlaşdıqları ərazilərdə demoqrafik baxımdan azlıq təşkil etmələri nəticəsində dominant dillərin güclü təsirinə məruz qalmaları prosesi birbaşa şərtləndirən mühüm faktdır. Karaim dilinin lüğət tərkibində alınma sözlərə nəzər saldıqda məlum olur ki, yəhudi mənşəli leksika dini düşüncə, ərəb və fars dillərinə məxsus leksika mədəni təsir, Avropa mənşəli alınmalar isə sosial, eyni zamanda qismən də coğrafi yaxınlıqla əlaqələndirilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Aqtaş G., Jankovski H., Eliyahu Ben Yosef Kılçı'nın mecuması (Kırım Karay ve Türk edebiyatı mecmuası). Ankara, TDK, 2021, 886 səh.
2. Aqtaş G., Jankowski H. Kırım Karaycası Türkçe Sözlük (tərcümə edən: Tüləy Çulha). 2020. İstanbul: Asos Yayınları.
3. Baskakow N. A., Szapszał S. M., Zajaczkowski A. Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski, Moskwa, 1974, 687 s.
4. Çulha T. Karaycanın Karşılaştırmalı Grameri .2019, Ankara, TDK
5. Çulha T. Kırım Karaycasının Katık mecuması. TDK. Ankara: 2015
6. Gülsevin S. "Karay Türkçesinin Kendisine Has Özellikleri ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri". *Karadeniz araştırmaları*. Kış 2013/36 s. 207-222
7. Öztürk A. Kuman, Ermeni Harfli Kıpçak Ve Karay Türkçelerinin Ortak Söz Varlığı Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları*. 2019;16(61):78-92.
8. Öztürk A., Yıldız H., Arslan I. Karaycadaki Alıntı Kelimelere Katkıları. *Türkologia*, №3 (107), Türkistan, 2021, 19-30
9. Öztürk A.. Karaycadaki Alıntı Kelimeler. *Gazi Türkiyat*, 2015, 16, 143-164.

Х.В. АСГЕРЛИ

РЕЗЮМЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ЗАИМСТВОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В КРЫМСКОМ ДИАЛЕКТЕ КАРАИМСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена исследованию заимствованных слов, употребляемых в крымском диалекте караимского языка, который относится к кыпчакской группе тюркских языков. В лексическом слое этого языка отчетливо прослеживается сильное влияние восточных языков - арабского, персидского и особенно иврита. В то же время заимствования европейского происхождения также привлекают внимание в этом диалекте. В примерах, относящихся к данному диалекту, выражение синонимичных слов как словами тюркского происхождения, так и заимствованными словами может быть объяснено историческим развитием языка и интенсивными языковыми контактами.

При изучении словаря караимского языка становится ясно, что лексика еврейского происхождения отражает религиозные представления, тогда как

лексика арабского и персидского происхождения свидетельствует о культурном влиянии. Заимствования европейского происхождения, в свою очередь, могут быть связаны с социальными факторами, а также, в некоторой степени, с географической близостью.

Основная цель исследования заключается в систематизации заимствованной лексики крымского диалекта по её происхождению и определении влияния, которое она оказала на язык. Полученные результаты имеют значение для анализа лексического слоя данного диалекта в сравнении с другими диалектами караимского языка и создают значительную основу для дальнейших исследований в этой области.

Ключевые слова: караимский язык, лексика, иврит, заимствованные слова, религиозная терминология, арабский язык.

KH.V. ASGARLI

SUMMARY

THE ORIGIN AND USAGE CHARACTERISTICS OF BORROWED LEXICON IN THE CRIMEAN DIALECT OF THE KARAIM LANGUAGE

The article examines loanwords used in the Crimean dialect of the Karaim language, which belongs to the Kipchak group of Turkic languages. In the lexical layer of this language, the strong influence of Eastern languages - Arabic, Persian, and especially Hebrew - can be clearly observed. At the same time, borrowings of European origin also attract attention in this dialect. In examples related to this dialect, the expression of synonymous words through both Turkic-origin words and borrowed words can be explained by the historical development of the language and the strong nature of language contacts.

When examining the vocabulary of the Karaim language, it becomes clear that lexicon of Jewish origin reflects religious thought, while the lexicon belonging to Arabic and Persian languages indicates cultural influence. Borrowings of European origin, on the other hand, may be associated with social factors as well as, to some extent, geographical proximity.

The main aim of the research is to classify the borrowed lexicon in the Crimean dialect according to its origin and to determine the impact it has created in the language. The results obtained during the study are significant for analyzing the lexical layer of this dialect in comparison with other dialects of the Karaim language and provide a substantial basis for conducting further research in this field.

Keywords: Karaim language, lexicon, Hebrew, loanwords, religious terminology, Arabic.

Rəyçi: filologiya elmləri doktoru, dosent Elçin İbrahimov